

Vraukóné Lukács Ilona: "Az olvasást előbb kell megszerettetni, mint megtanítani"

Több alkalommal beszéltem már különböző összetételű, nagyon eltérő társadalmi, szociális háttérű hallgatóságnak az olvasóvá nevelés különböző szintereiről: családról, iskoláról, könyvtárról. Legtöbbször könyvtárosoknak, közülük is azoknak, akik a határainkon túl élnek. Olyan kollégáknak, akik a mindennapjaikban a kétnyelvűségnek szinte csak a hátrányaival találkoznak. Ez és a magyar nyelvű szépirodalomhoz, a meseirodalom remekeihez való hozzájutásért való küzdelem köti le az energiájuk jelentős részét. Abban az esetben, ha felismerik egyáltalán ennek igényét. (Ez külön gondolatsort érdemelne!) Pedig a kétnyelvűség, a két kultúra egymás mellett való megélésének számos előnyét lehetne kihasználni, és ugyanúgy nem élünk ezzel vagy elfelejtettük - persze más-más okokból -, mint a több generáció együttélésének a hallatlan előnyeit is. Ez utóbbinak is rendkívül fontos szerepe lehetne a címben felvetett probléma legalább részleges megoldásában. Egyre gyakrabban vetődik fel bennem a kérdés, hogy valójában a könyvtárosokkal kell kezdeni? Elég, ha a pedagógus a könyvtárossal fog össze a cél érdekében? Elegendő-e, ha az óvónő vagy az alsó tagozatban tanító pedagógus összefog a szülőkkel? Határozottan és egyértelműen mondhatjuk, hogy nem! Már az óvodában is majdnem késő összefogni a szülőkkel, és nem is biztos, hogy van kivel? Mert melyik szülővel lehet összefogni és az adott cél érdekében összefogni? Aki erre fogékony, érzi ennek szükségét. Ha viszont a szülő ennek tudatában van, benső énjéből fakad, akkor már vele nem is kell összefogni, mert e szülők gyermeke teljes természetességgel simul be az óvodai munkába, lesz figyelmes hallgatója, sőt kérője a mesének, és aktív lesz a hallottak feldolgozásában, a mindennapi játékban és kommunikáció alkalmazásában. A probléma ott és akkor merül fel, amikor olyan szülővel kell a partnerséget kiépíteni, aki maga sem olvasó, akiben nincs meg az írott szó iránti igény, akiknek otthonában az estéknek nem a meseolvasás, az együttlét, a beszélgetésre való igény a fő programmeghatározó, hanem a közös tévézés vagy éppen egyéb elfoglaltság miatt a televízió bébicsőszként való alkalmazása. Mindannyian tudjuk, hogy a "modern" mesék, rajzfilmek által közvetített erőszaknak, igénytelen beszédnek, durvaságnak milyen következményei vannak.

Amikor egy-egy ilyen találkozásra, beszélgetésre készülök, újra és újra megtapasztalom, hogy az e témával kapcsolatban megjelent írásokban szinte kizárólag azzal az ideális helyzettel foglalkoznak a szerzők, amikor adott az a bizonyos intellektuális háttér, ami ahhoz szükséges, hogy a gyermek a közoktatás rendszerébe bekerülve alkalmas lesz a korosztályától elvárt szövegértésre, a nekik megfelelő mindennapi kommunikációra, sőt a továbblépésre is.

Mert "...szerencsés esetben a gyermeket könyves környezet veszi körül a családban..." - írja Szinger Veronika a Fordulópont 39. számában, bár ő is tesz utalást arra, hogy "Csakhogy az írás-olvasás esemény megléte/hiánya, mennyisége/minősége függ a család szociokulturális helyzetétől, azon belül a szülők iskolázottságától, és függ a kulturális szokásaitól is. A közösségeknek, társadalmi csoportoknak saját szabályaik vannak arra vonatkozóan, hogyan osztják meg egymással az írott szövegből származó információkat. Bizonyos közösségekben ez a mód közel áll az iskola által elvárt mintához, más esetben különbözik attól. Ezért nem mindegy, hogy a gyermek az iskolába kerülés előtt, vagyis a direkt, formalizált írás- és olvasástanulás előtt milyen módon és gyakorisággal találkozik az írásbeliséggel. A találkozás egyik helyszíne lehet az óvoda."

Bartos Éva egyik tanulmányában utal rá, hogy: "Súlyos gondok nehezítik az említett családi előkészítést, hiszen a felnőttek szokásrendszerében, értékrendjében is jóval hátrább került az olvasás, a szülői példamutatás tehát nem ösztönöz. ... Az olvasási szakemberek mellett a

gyermekorvosok is aggasztónak tartják, hogy a családok összetartó-védő ereje egyre csökken, s hogy a válogatás nélküli, mértéktelen és kritikátlan tévézés következtében a gyermekek leszoknak az olvasásról, beszédképességük beszűkül, emocionális érzékenységüket elvesztik." A fenti gondolatok is bizonyítják, hogy az óvodába már szinte "kész gyerekek" érkeznek. Olyan gyerekek, akiknek fogantatásuk pillanatában eldőlt, hogyan, milyen szellemiséggel, intellektuális háttérrel kerülnek majd az óvodába. A nagy kérdés az, mit lehet és mit kell tennünk azért, hogy az óvodába kerülő gyerekek helyel-közzel azonos esélyekkel lépjenek be a Katica vagy a Mókus vagy bármelyik csoportba? Hogyan és mit kellene tennünk nekünk, könyvtárosoknak s még sokaknak másoknak, hogy hitelt adjunk a Puskás Gyöngyi által már több mint egy évtizede megfogalmazottaknak, miszerint "Az olvasóvá nevelés már a születés előtt kilenc hónappal megkezdődik. A gyermek az anyaméhben hallja a hangokat, éppen ezért fontos, hogy milyen hangokkal vesszük körül a születendő gyermeket."

Szenteljünk pár pillanatot arra, hogy végiggondolhassuk, milyen hangok is azok, amik az anyaméhben fejlődő magzatot, napjainkban körülveszik. Vegyük alapul az egészséges, munkába járó, állapotát kiválóan viselő kismamát.

Reggel óracsőrgésre, telefonhangra (de milyenekre!) ébred, bekapcsolja a rádiót vagy a televíziót, hallgatják együtt a napi híreket. Az anya minden rezdülésének végpontja a baba. Kimegy az utcára, autók zaja: zúgás, dudálás, zötyögés a buszon, villamoson. Munkahelyén legjobb esetben csak egy számítógép működésével járó zöreje zavarja, de lehet, hogy varrógépek zakatolása, bolti targoncák nyikorgása, gépsorok zakatolása stb.

Hazafelé ismétlődik a reggel zaja, majd otthon ismét a tévé, rádió. Ha van. Mert vannak olyanok, akiket sajnos, nem zavar a munkába járás kötelezettségével együtt a felsorolt zajok semelyike, de nyomaszt a stressz, fáj az éhség, az otthon melegének a hiánya, a mindennapi megalázottság és a kiszolgáltatottság. Ők a hátrányos helyzetűek. A halmozottan hátrányos helyzetűek. Ők milyen hangokat hallanak? Az örökös veszekedés a pénztelenség, az alkohol miatt, az anya gyomrának korgása, az anya nyugtalan, fázós éjszakája, a néha fel-felzúgó motor-, vagy vonatzúgás közel a szerény hajlékhoz. S nem véletlenül használtam a hajlék szót. Mert a szegény, a kismizett, a munkanélküli nem tud otthont teremteni, legfeljebb hajlékot fenntartani. Vagy még azt sem.

Vegyünk példának egy háromgyermekes családot. Szomorú, de valós példa. Az anya tizenöt évesen megszüli első gyermekét. Majd gyorsan még egyet. Próbál alkalmi munkát vállalni. A lehetőségek száma nagyon csekély, mert szakképzetlen, mert cigány, mert esetleg ápolatlan. A szándék megvan benne. Szeretne a kenyérre vaját is kenni a gyerekeknek, szeretne szép ruhában járni, újat venni. Kudarc kudarc után. A rendszertelen jövedelemre nem lehet építeni. A férj közmunkás, így van annyi jövedelmük, hogy segítséggel kis házat építenek, külön költöznek a szülőktől. Közben ismét áldott állapotba kerül. A legkisebb gyermek most hatéves, és nyárra várják a negyediket. Több lesz a jövedelem. Közben a közmunka lehetősége megszűnt. Három éve nincs már munkanélküli segély sem. Amiből meg kellene élniük, az kb. hetvenezer forint. Az anyasági. Vagyis, az öttagú családnak naponta mintegy kétezer forint jut a megélhetésre. Pontosabban, egy főre talán négyszáz forint. Mire is kellene költeni? Élelemre, ruhára, tisztálkodási eszközökre, tisztítószerekre, iskolaszerekre. S akkor még a rezsiről nem is beszéltünk. Villany nincs. Víz nincs bevezetve, télen pedig fűteni is kellene. Mostanra viszont már "felélték" az ajtókat, az ajtófélfát és az ablakkerteket is. A telet már nem tudták otthon tölteni. Öten háromfelé laktak, illetve laknak még most is, hiszen az éjszakák hidegek. Az anya most huszonhét éves, a férj harminc. S nem az a legnagyobb gondjuk, hogy milyen könyvet vegyenek a gyerekeknek... S nem ők az egyedüliek. Micsoda kilátástalanság! Jó esetben még minimum ennyi évük van, miközben holnap sem tudnak mit enni...

Köztudott, hogy a romák körében általában igen korai életkorra tehető az anyaság. Tizenévesen teljesen felkészületlenek az anyaságra. Elméleti ismeretük, a világban való jártasságuk ebben a korban még nagyon csekély. Az sem biztos, hogy az elemi ismereteket megszerezték; ritkán végzik el a nyolc osztályt. Ha valamelyik roma nyelvet beszélnek otthon, akkor már az első osztályban komoly megértési gondjaik támadhatnak, hisz számukra egy csaknem idegen nyelvi környezetbe kerülnek. Az otthon nyomora még inkább nyomasztóvá válik, amikor nap mint nap találkoznak a szép ruhában, szép táskával járó, finom és különleges tízórait vivő osztálytársaikkal. Gátlásaikat csak fokozza, hogy nem haladnak az olvasási és számolási készségek elsajátításában, hiszen a tanító által adott magyarázat, kérdés el sem jut a tudatukig. Minden, ami az iskolához köti őket, egyre erősebben negatív töltést kap. Így az olvasás és annak tárgyasult formája, a könyv is.

És indul a mókuserék...

Legtöbbjüknek soha az életben nem kerül többet könyv a kezébe. Toll is csak akkor, ha alá kell írnia a nevét a postai szelvényen, hogy átvette a segélyt. Soha nem fogják megtudni, miért vannak abban a helyzetben, amiben. Talán nem is érzékelik. Elfogadják.

Évek óta halljuk, hogy mennyit költenek az állami kasszából a hátrányos helyzetűek felzárkóztatására, a cigányok társadalmi beilleszkedésének segítésére. Törekvések az integrációra, küzdelem a szegregáció ellen; számos változatban. Az eredmény katasztrofális! A cigány lakosság lélekszáma rohamosan nő, amivel semmilyen lépést nem tart a képzésük, semmit nem javul a szociális helyzetük. A felelősségünk nagy! Mindannyiunké, akik csak egy apró lépést is tehetnénk az ügy érdekében. Ismét egy konkrét példát hozok fel. Két évvel ezelőtt beadtunk egy pályázatot, hogy az Előítélet, konfliktuskezelés címmel korábban több helyszínen sikeres tréningen, amelyet a Könyvtári Intézet munkatársa vezetett, környékbeli kollégák is részt vehessenek. Négy megye (!) könyvtárosai számára akartuk biztosítani a lehetőséget, hogy ismerjék meg a másik oldalt. Segíteni akartunk megértetni és elfogadni azt, aki más. Segíteni akartunk, hogy segíteni tudjanak. A szervezővel, két helyi kolléganővel és hat határon túli magyar kollégával együtt tizenöten vettek részt a kurzuson. Az első napon előadások voltak. Ekkor volt két plusz érdeklődő. Tehát négy megyéből - egyikben sem kevés a megoldatlan probléma -, ennyien érezték, hogy nekik meg kellene tenniük ezt a lépést, mert előre kell nézni, hosszú távon kell gondolkodni. Nem érezték szükségét nagyobb könyvtárakban a vezetők, az iskolákban az igazgatók, vagy éppen a fenntartó önkormányzat vezetői. Csak a könyvtáros távollétét, annak járulékos elemeit - helyettesítés, az útiköltség és a szállásdíj - látták, nem azt, hogy ez egy hosszú távú befektetés is lehet. Érdemes lett volna összegyűjteni azokat a véleményeket, amelyek hatására távolmaradtak a kollégák. Nem az a szándékom, hogy a felelősséget elhárítsam egy esetleges rossz szervezés miatt, csupán az a célom, hogy gondolkozzunk közösen az okokon. Mondhatja bárki, hogy ettől nem oldódtak volna meg négy megyében a problémák. Valóban nem, de megtehettük volna azt a lépést, amit, ha mindenki megtenne a saját területén, jóval közelebb lehetnénk a megoldáshoz. Valóban esetlegesnek is nevezhető a dolog, hiszen az, akik pályázati támogatást szereznek egy kurzusra - a pályázat megírása, a szervezés, az elszámolás minden nyűgét vállalva -, ott van ilyen lehetőség. Akik nem írnak pályázatot, azok környezetében nincs ilyen lehetőség. Ha viszont a szakma ezt mint módszert elfogadja, akkor teremtdjék meg a feltétele annak, hogy jusson el mindenhová ez, vagy ehhez hasonló, esetleg más jellegű kurzus is. Azért, hogy minden könyvtáros kollégának esélye legyen arra az egy (kezdő) lépésre.

Vehetünk más területről is példát. Cigány fiatalembereket képeznek építőipari szakmunkássá. Gyorstalpaló, ahogy mondani szokták. Azt, amit a szakmunkásképzőben három évig tanulnak a fiatalok, azt ők alig pár hónap alatt elsajátíthatják. Rövid tartamú elméleti oktatás, utána gyakorlati képzés nagy építkezéseken. A vállalkozó támogatást kap, ha alkalmazza, de gyakorlati lehetőséget csak nagyon óvatosan biztosít számára. S mivel az ismeretek nem

kellően megalapozottak, hiányzik a tapasztalat, nem is engedik őket túl közel a munkához. Sem a szakmát nem tanulják meg, sem az önbecsülést, amit a munka adhatna számukra. Nem lehetne, hogy a gyakorlatot saját házában, annak portáján végezze? (Lenne mit!) S akkor nem szakadna ki a ház fala, lehetne járda, ki lehetne javítani szakszerűen a tetőt, épülne illemhely, készülhetne bútor... Mennyi minden, ugyanabból a pénzből, csak úgy, hogy dolgozni kellene érte; azoké lehetne, akikért valójában azt a pénzt elkülönítették; és lassan lehetne becsülete a munkának, lehetne egy szerény otthon is, amibe beköltözhet a remény a jövőt illetően, amiben már lehet élni is, nem csak túlélni... S nem utolsó sorban, ahová lehet már könyvet vinni az iskolai könyvtárból... Megszülethet újból egy kapocs a lakók és az olvasás, a könyv között.

Az én Tibim szeretne szakképesítést szerezni; kőművesnek tanulni. De hát csak hét osztály végzettsége van, azzal meg nem iratkozhat be. Biztosan nem egyedül van a megyeszékhelytől 15 kilométerre lévő faluban. Csak ott nincs lehetősége elvégezni a 8. osztályt.

Hol is kezdjük akkor?

Tanítsuk meg a mindennapi életre ezeket az embereket! Hogy legyen rendszer az életükben; hogy ismerjék meg az órát, az idő fontosságát. Hogy tanulják meg becsülni önmagukat, hogy mások is becsülhessék őket! Ehhez munka kell. A munkahelyen követelmények vannak. Annak kitartóan megfelelni, azzal rendszeresen jövedelemhez jutni, ennek köszönhetően rendszeresen étkezni, óvodába, iskolába járni... Hogy ne távoli, aligha elérhető célként lebegjen előttük a nyolc osztály elvégzése. Tanítsuk meg ezeket az embereket tervezni, jövőképet építeni. Fel kell őket készíteni a kudarcokra és azok feloldására; meg kell tanítani őket újrakezdeni. Hivatalba menni bemenni, ügyeket intézni, kommunikálni. Mindehhez iskola kell, munka kell! Ha mindez megvan, akkor lehet könyvre is gondolni. Arra, hogy az lehet az életnek a természetes velejárója; igény és élmény lehet. Ahogy Bozóky Éva írja: "Könnyű ... a szülő dolga, ha maga is könyvgyűjtő, ha az elolvasott művek elevenen élnek emlékezetében, ha elmondhatja: a gyermekem számára olvasok! ... A példa persze akkor is nevel, ha nem párosul az előadóművészet képességével. Ám az olvasást előbb kell megszerettetni, mint megtanítani."**

Bartos Éva ezt megerősíti: "Egy átlagos körülmények között felnövekvő gyermek már 1-2 éves kora körül találkozhat a korának megfelelő lapozgatható, sok képet tartalmazó, kedvcsináló könyvekkel, melyeket nézegetve ráismer tárgyaira, és örömmel tölti el."***

Igen. Ha átlagos körülmények között nő fel. Ám ha attól jóval szerényebb körülmények között él, és csak a mások levetett holmija jut neki; ruhából, iskolatáskából, függönyből, ceruzából, tollból is. Bár magam is rendszeresen adományozok kinőtt, megkopott, feleslegessé vált holmikat rendszeresen megjelenő rászorulóknak, bevallom, még soha nem jutott eszembe, hogy az előbb felsoroltak, s a megunt játék mellé "korban kinőtt" könyvet ajándékozzak. Kipróbálok. Bár az ajándéknak, adománynak az örömszerzés a célja, az éhes szájat nem lehet könyvvel betömni, fázós lábra nem lehet ráhúzni.

Tisztában vagyok vele, hogy a gyökerek sokkal mélyebben vannak. Mégis azt mondom, hogy egy lépése mindenkinek van, amit tehet. Ha társakra talál, van kivel összefogni, akkor nagyobb és határozottabbat lehet lépni. Egy intézmény még többet tehet.

A mi intézményünk azt a lépést vállalta, hogy megszervezi a Szülők akadémiáját.

Az előadások nyitottak lesznek, de a fő célcsoport olyan, elsősorban többszörösen hátrányos helyzetben élő kismamák, leendő apukák, akiknek tíz-tizenkét részből álló előadássorozat folyamán útravalót kívánunk adni. Olyan batyut, amelyben van babavárás, egészséges életmód, gyereknevelés, identitás erősítés, kommunikációs készségfejlesztés, családi-pénzügyi gazdálkodás, barkácsolás, a mindennapi élet apró-cseprő dolgai, amelyek ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy önmagukat megőrizve biztonságosabban érezhessék magukat a társadalomban. Nem neves pszichológusokat, közgazdászokat, kommunikációs trénereket kívánunk ebbe a munkába bevonni. Olyan emberekkel kívánunk együtt dolgozni, akik komoly

empátiával rendelkeznek, s általános műveltségüknel, intelligenciájuknál fogva jó példák lehetnek; színes, nyitott, megnyerő egyének. Hétköznapi emberek, akik maguk is megküzdik a mindennapokat, de azokat képesek szebbé, színesebbé, gazdagabbá tenni azáltal, hogy sokat olvasnak, és hogy ennek a szeretetét át tudják adni másoknak is. Hogy ők is megtudják, olvasni jó! Hogy mi elmondhassuk nekik, hogy a könyvtár mi mindenben szolgálhatja őket. Hogy elmondhassuk nekik, mi mindenre jók a könyvek: gazdagítja a szókincset, fejleszti a kreativitást és a képzelőerőt, feszültséget old, erkölcsi példákat ad, beszédképességet javít, és nem utolsósorban érzelmeket fejleszt, amelyeket saját életébe beépítve igen jól kamatoztathat. Ha a könyv részévé válik a család életének, ennek révén jutnak ismeretekhez, az újabb önbizalomforrás lehet. Továbbá értékes együttléteket teremthet a család tagjainak. Mindaz a sok negatív érzés, ami esélyegyenlőség híján alakul ki egyes gyerekekben a könyvvel kapcsolatban, megszűnhet.

Terveink szerint néhány, a programban résztvevő család sorsát - partnerszervezetekkel - igyekszünk majd nyomon követni, hogy az "akadémián tanultak" mennyire hasznosíthatóak.

* Bartos Éva: Gyermek biblioterápiája. In: Olvasni jó! Tanulmányok az olvasás fontosságáról. Bp. Pont Kiadó, 2009. 93. p.

** Bozóky Éva: Az olvasás iskolája. In: Olvasni jó! 81. p.

*** Bartos Éva: Gyermek biblioterápiája. In: Olvasni jó! 94. p.